

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

A közoktatás általános és területi folyamatai a különböző hierarchiaszintű
térségekben

PhD-értekezés tézisei

Blahó János

Témavezető:

Dr. Tóth József
rector emeritus, egyetemi tanár

Pécs, 2011

A doktori iskola címe: PTE Földtudományok Doktori Iskola,
Pécs, 7624 Ifjúság útja 6.

Vezetője: Dr. Dövényi Zoltán, DSc,
egyetemi tanár, a földrajztudomány doktora
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

A doktori témacsoport címe: Terület- és településfejlesztés

Vezetője: Dr. Tóth József, DSc, rector emeritus,
a földrajztudomány doktora,
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

Az értekezés tudományága: oktatásföldrajz

Témavezető: Dr. Tóth József, DSc egyetemi tanár,
rector emeritus,
a földrajztudomány doktora
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

Bevezetés

Az Európai Unió a versenyképesség és a fenntartható fejlődés érdekében a kognitív társadalom felépítését jelölte meg célként, és az oktatás, képzés eredményességének javítását és társadalmi kiszélesítését eszközként. Az egyén társadalmi pozícióját és lehetőségeit tehát egyre inkább azok az ismeretek fogják meghatározni, amelyeket meg tud szerezni magának. Az ember új viszonyrendszerbe került az egyéni és társadalmi felelősség oldaláról önmagával, szűkebb és tágabb társadalmi, valamint természeti környezetével szemben. Fokozottan igaz, hogy a társadalom tudás- és műveltségőkeje a versenyképesség meghatározó tényezője.

Magyarország a kognitív társadalom építésében egyre jobban lemarad versenytársaitól. Az IALS¹, valamint a PISA² vizsgálatok rávilágítottak arra, hogy a 40 évesnél fiatalabb munkavállalók, és az iskolába járó fiatalok tudásával, illetve tudásalkalmazásával súlyos gondok vannak. Egyre több ország iskolarendszere már hatékonyabb, eredményesebb (CSAPÓ B. 2008). Az átlagos teljesítményromlás mellett odafigyelést igénylő probléma, hogy növekszik a roppant gyenge teljesítményt nyújtók köre, akik a munkaerőpiacon és a társadalmi boldogulásban szélsőségesen kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek. A PISA-mérések másik fontos üzenete, hogy hazánkban a családok társadalmi helyzete döntően meghatározza a tanulói teljesítményeket.

A versenyképes országok oktatási rendszere a személyiséget holisztikus módon fejleszti. A tudás, a műveltség, a szociális kompetencia, az egészség és környezettudatosság a humán tőke elemei, és ezek a kompetenciák együttesen a társadalmi boldogulás legfőbb tényezői (BLAHÓ J. 2009).

Azt is hangsúlyozni szükséges, hogy ezek az országok az oktatást, a terület- és településfejlesztés fontos ágensének tekintik.

A tudományterület evolúcióját az oktatással szembeni társadalmi elvárások gyorsították fel, és alakították is egyben. A múlt század hatvanas éveiben bontakozott ki egyre nagyobb mértékben mint társadalmi igény az oktatáskutatás. Közel három évtized elteltével 1997 októberében, az Európai Összehasonlító Pedagógiai Társaság (Comparative Education Society in Europe) Athénban megrendezett 17. ülésén Colin Brock használta először az oktatásföldrajz elnevezést (geography of education) (NAGY M.1997).

Az oktatásföldrajz tárgyköréhez is kapcsolódó kutatások a Dél-Alföldön az 1970-es, 80-as évektől indultak meg. A kutatások szervezésében és elindításában igen nagy szerepe volt Tóth Józsefnek, aki 1978-1980 között megszervezte és vezette az MTA Regionális Kutatások Központját Békéscsabán, megteremtve ezzel az Alföld-kutatás egyik legjelentősebb tudományos bázisát. A tudományos műhely látókörébe a térkapcsolatok vizsgálata került. A társadalomföldrajz mára

¹ IALS: a felnőttek írásbeliségének nemzetközi vizsgálata (International Adult Literacy Survey).

² PISA: a tanuló teljesítmények nemzetközi értékelésének programja (Programme for International Students Assessment).

klasszikussá váló, Tóth József által szerkesztett „tetraéder-modell” alap gondolata az itt kibontakozó kutatások során született. A társtudományként megjelenő településföldrajz és népesség témakörében Becsei József és Dövényi Zoltán munkásságát kell kiemelni.

A szociológia „begyűrűzése” az oktatásügyi kutatásokba sokat lendített a területi aspektusok feltárásában. De nem feledkezhetünk el a humángeográfiairól sem. A társadalomföldrajz szerepét azért is fontos hangsúlyoznunk, mert az oktatási folyamatok térbeli megjelenítésének tipológiáját színesíti, számos településtipológia alkalmazását teszi lehetővé (CSÁSZÁR ZS. 2002).

Az oktatáskutatás újabb intézményesített kerete jött létre országosan a Professzorok Háza, a Sulinova Kht. és az Oktatáskutató Intézet (OKI) a 2118/2006.(VI.30.) Kormányrendelet alapján 2007. január elsejével történő összevonásával és az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) létrehozásával. Az itt folyó kutatások jelentős része az oktatásföldrajz tárgykörébe tartozik. Az Oktatáskutató Intézetben a nyolcvanas-kilencvenes években folyó vizsgálatok Forray R. Katalin és Kozma Tamás vezetésével az oktatási rendszer és a térszerkezet kölcsönhatására fókuszáltak.

A Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetében és Doktori Iskolájában, ahol jelenleg is számos oktatásföldrajzi kutatás folyik, meg kell említeni Tóth József és Trócsányi András 1997-ben megjelent munkáját: „*A magyarság kulturális földrajza*” című kiadványt.

A tudományos műhelymunka további eredményeként az országban – elsőként a tárgykörben – 2003-ban Császár Zsuzsa révén megszületett az első PhD-értekezés. A kutatás tapasztalatait felhasználva „*Magyarország oktatásföldrajza*” címmel megjelent egy olyan alapmű, mely a kutatók, a közoktatási szakértők, gyakorló tanárok, tanárjelöltek és nem utolsó sorban a döntéshozók számára is fontos „kézikönyvként” szolgálhat.

Földrajztudományi rendszertani helye szerint a társadalomföldrajz ágazati diszciplínájának tekinthető a kulturális földrajz (TRÓCSÁNYI A., TÓTH J. 2002).

M. Császár Zsuzsa a kulturális földrajz alrendszereként definiálja az oktatásföldrajzot, amely még kevésbé ismert a geográfiai terminológiában, és kapcsolatot teremt a humán erőforrás-fejlesztéssel. A geográfiai megközelítésű oktatásföldrajz – többek között – a népesség iskolázottságával, az oktatási rendszer, a képzés földrajzi-, térbeli vonatkozásaival foglalkozik. Elemzéseinek középpontjában az oktatásföldrajzi környezetre és a társadalmi-gazdasági változásoknak a tér egyes elemeire, így az oktatás-képzésre gyakorolt hatásának vizsgálata áll. (CSÁSZÁR ZS. 2002).

Leszögezhetjük, hogy az oktatásföldrajz markáns interdiszciplináris helyzete vizsgálati terepnumából és módszertani sokszínűségéből következik.

Célkitűzések és alkalmazott módszerek

Az elmúlt időszak oktatáspolitikája az eredményességet és esélyegyenlőséget jelölte ki fő prioritásként. A közoktatási ellátás mint társadalmi közszolgáltatás tervezése a regionális szint (NUTS II) bevonásával 2006-ban vált teljessé. Az Oktatási Hivatal feladata volt a regionális tervezés megvalósítása. Mindegyik régióban elkészültek a regionális közoktatás-fejlesztési stratégiák³. A stratégiák elkészítését a tartalmi elvárásokhoz igazodó széleskörű kutató-elemző munka előzte meg, mely egyben a disszertáció alapját is képezi.

Az értekezés célja, hogy átfogó módon elemezze a közoktatási rendszer mint társadalmi közszolgáltatás színvonalának és teljesítménymutatóinak kialakult térbeli egyenlőtlenségeit. Az értekezés döntően a rendszerváltozás utáni, főképp az utóbbi tíz éves időszakot tekinti át. Nemzetközi standardok – elsősorban a PISA-mérések – módszertanára támaszkodva meghatároztam és csoportosítottam a közoktatási rendszer teljesítményét befolyásoló tényezőket. Tényezők tipizálása után egyenként vizsgáltam kölcsönhatásukat a közoktatási rendszerrel. A közoktatás adekvát képének megrajzolása érdekében a különböző hierarchiasztintú térségekben vizsgáldtam. Ez a szemlélet határozta meg az értekezés tagoltságát. Az ismert demográfiai folyamatok térbeli megjelenése, és az intézményrendszerre gyakorolt hatásának elemzése – az érvényben lévő szabályzó keretfeltételek szinergiájában – jelentette a kutatás másik fő irányát.

Az vizsgálódás és értékelés módszereit az alkalmazás technikája alapján szociológiai- és a parametrizáló, egzakt módszerekre lehet elkülöníteni. Az értekezésben lehetőség nyílt az adott kutatási területek vizsgálatához választott konkrét módszerek részletes bemutatására. Mivel a közoktatás teljesítményét releváns módon csak a társadalmi-gazdasági környezetével fennálló kölcsönhatások ismeretében értékelhetjük, szükséges volt olyan módszert választani, amely komplexen jellemzi a térszerkezet „szféráit”, és kifejezi a tényezők sokasága közötti bonyolult kölcsönhatásokat. A kitűzött célok megvalósításához a Tóth József által kidolgozott *tetraéder-modellre*⁴ alapozott, településsztintú és területi elemzésre egyaránt alkalmas módszert, a TÁGINTER-analízist választottam. Oktatásföldrajzi aspektusból a módszerek megválasztásának azért volt jelentősége, mert nem statikus állapotok leírását, hanem a térszerkezet kölcsönhatásainak dinamikus vizsgálatát tartottam szükségesnek.

³ BLAHÓ J.- TÓTH J. (SZERK.) 2006: A Dél-alföldi Régió Közoktatás- Fejlesztési Stratégiája 2007-2013

⁴TÓTH J. 1981 : A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának néhány elméleti és gyakorlati kérdése. – Földrajzi Értesítő, XXX., 2-3, pp.: 267-292 található a modell részletes leírása.

Az értekezésben az alábbi konkrét kérdések vizsgálatát tűztem ki célul:

- Az iskolai eredményességet mely tényezők és milyen mértékben befolyásolják?
- Hogyan lehet tipizálni és mérni ezeket a tényezőket?
- A társadalmi-gazdasági térszerkezet differenciálódása a különböző hierarchiaszintű térségekben hogyan befolyásolja a közoktatási ellátást, különösen az eredményességet és az esélyegyenlőséget?
- Az intézményfenntartói-irányítási szintekhez és az iskolák képzési területeihez kapcsolható-e bizonyos eredményesség?
- Mi a település-és iskolalejtő oka és következménye?
- Az intézmények hozzáadott pedagógiai értéke (HAÉ)⁵ mennyire elégséges a versenyképességi és a társadalmi kohéziós célok teljesítéséhez?
- A szelektáló, olykor szegregáló közoktatási rendszer következményei hol és milyen mértékben manifesztálódnak?
- Miképp befolyásolják a közoktatási rendszer szerkezeti és szervezeti átalakulását, valamint térbeliségét a kedvezőtlen demográfiai folyamatok, és mindezek milyen szabályozó keretfeltételek között jelennek meg?
- Miért szükséges, és mit jelent a közoktatás irányítási és funkcionális szintjeiben a paradigmaváltás?

Az értekezés induló hipotézisei a következők:

- A társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek területi-települési tagoltságát leíró lejtő elsősorban a közoktatási rendszerben a fenntartási-irányítási szintekben jelenik meg.
- A települések méretkategóriáihoz bizonyos képzési szerkezet és eredményesség, valamint szelekciós hatás is köthető.

⁵A hozzáadott érték (HAÉ) modell az iskola hozzájárulását méri reziduum-elv alapján a tanulói teljesítmények tekintetében.

- A társadalmi státusból eredő iskolaválasztási szokások – sokkal inkább lehetőségek – határozzák meg a középiskolai továbbtanulást, valamint a képzési területek között kialakult jelentős eredménykülönbséget.
- A szakiskolai képzés társadalmilag leértékelődött, és ebben a képzési területben a legnagyobb a lemorzsolódás, tehát generációs szinten a hátrányok újratermelődése következik be. A társadalmi hátrányok iskolai hátrányokká, majd újra társadalmi hátrányokká alakulnak.
- A demográfiai változások hatása a közoktatási rendszer vertikális elemeiben, valamint a középiskolai képzési kínálaton belül és területileg is eltérő módon jelenik meg.
- A demográfiai folyamatok következtében az egy pedagógusra jutó tanulólétszám azonos programkínálat mellett a közoktatási rendszerben tartalékokat tételez fel.
- A Dél-alföldi Régióban is – jellemző módon – a százezer lakos feletti városok, illetve a többi megyei jogú város iskolái a legeredményesebbek, mely szorosan összefügg a település forrásszerző képességével.
- A régió közoktatási rendszere a határokon átnyúló oktatási hálózatok kiépítésével az Euró-régiók szintjén járulhatna hozzá a versenyképességhez és a társadalmi megújuláshoz. A határokon átnyúló együttműködésben a nemzetiségi óvodák, iskolák a "híd", szerepét tölthetnék be.
- A régióban az állami finanszírozás gyakorlata, valamint a települési önkormányzatok szűkülő pénzügyi lehetőségei következtében a fenntartói pluralizmus erősödése, főképp az egyházak növekvő szerepvállalása prognosztizálható.
- Az Orosházi kistérség iskolarendszerét – szinte tipikusnak nevezhetően – a kistérségi központ túlsúlya jellemzi. A többi városi jogállású települések, – főleg az új városok – funkcionálisan gyengék.
- A kistérségben, amennyiben a szabályozók nem változnak, úgy tűnik, inkább csak mikrotérségi szinten van realitása a közoktatási feladatellátás megszervezésének.

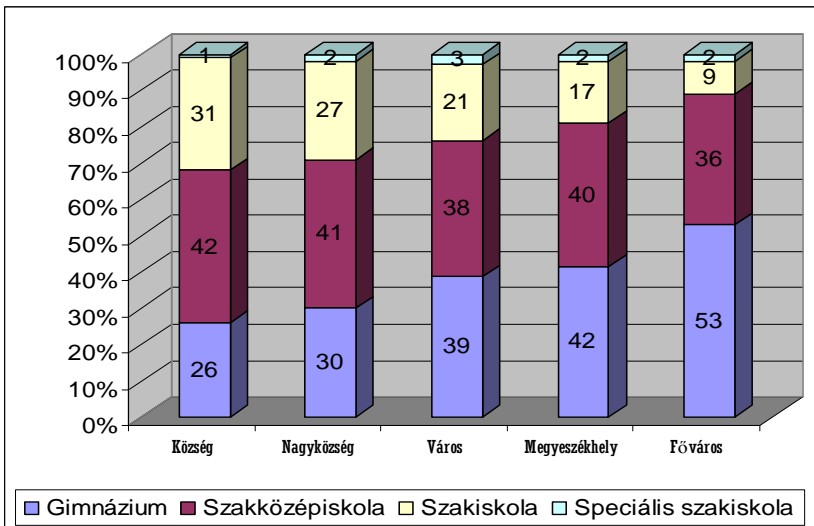
Eredmények

A társadalmi-gazdasági térszerkezet differenciálódásának következményei

A PISA-mérések (2006) alapján az egyes iskolák közötti különbséget (53,2%-ban) és a tanulói teljesítményeket (42%-ban) – az OECD-országokban az egyik legmagasabb mértékben – a szülők társadalmi státusza befolyásolja. Ezek az összefüggések a társadalom gyors és jelentős differenciálódását jelzik.

Az óvodából már a gyermekek ötöde behozhatatlan hátrányokkal érkezik (HERCZOG M. 2008).

A társadalmi hátrányok iskolai hátrányként jelennek meg. Ugyanis a középiskolai továbbtanulás társadalmi szokásait – kifejezöbben lehetőségeit – a családok társadalmi pozíciója jelentősen meghatározza. A *településlejtő* és a *társadalmi lejtő* kumulatív megjelenése mutatható ki a középiskolai továbbtanulásban (1. ábra).

1. ábra: A középfokú továbbtanulási arányok (%-ban) a településrendszer különböző méretkategóriáiban, 2006-ban

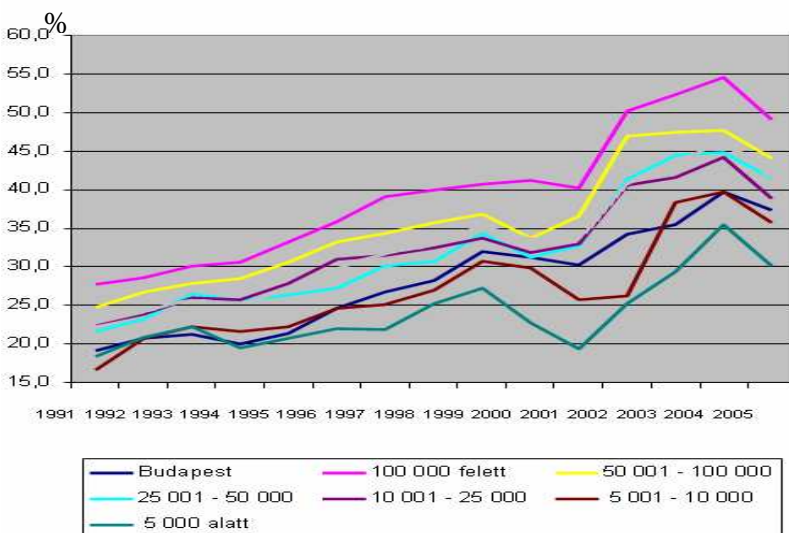
Forrás: OM statisztikák alapján, saját szerkesztés

A középiskolák kimeneti eredményességi mutatóit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a települések különböző méretkategóriáiban számottevő eltérést mutatnak. Hazánkban még mindig jelentős a falvak kulturális, gazdasági hátránya a várossal szemben, de a városhierarchiában elfoglalt pozíció is jelentősen befolyásolja a település lehetőségeit. A várossá nyilvánítás hazai gyakorlata következtében számos új városi jogállású település, valamint az új és a meglévő városok között is jelentős különbségek alakultak ki. Az okok összetettek, de végső soron a várossá nyilvánítás problematikájáról van szó.

Dövényi Zoltán szerint a várossá nyilvánítás során a jogi értelemben városi rangot kapott települések földrajzi-funkcionális értelemben csak kis számban tekinthetők városoknak, mivel központhelyfunkciókkal nem, vagy csak csekély számban rendelkeznek (DÖVÉNYI Z. 2006).

A terület- és településfejlesztés és a közoktatási ellátás tervezése szempontjából is indokolt tehát a kérdés, hogy a közszolgáltatások – és ezen belül a közoktatás tekintetében – a települések különböző méretkategóriáihoz milyen színvonal társítható?

A legversenyképesebb közoktatási rendszer a 100.000 lakossal rendelkező városainkban alakulhatott ki. Az 1991-2005 közötti időszakot vizsgálva ez az egyetlen településkategória, mely mindenkor az országos átlag feletti eredményt ért el a felsőoktatási felvételi jelentkezésekben (2. ábra).

2.ábra: Felvételi arányok (%-ban) a települések méretkategóriáiban, 1991-2005

Forrás: A középiskolai munka néhány mutatója 2006 alapján, saját szerkesztés

A felsőoktatási továbbtanulás eredményességét a fenntartó települési önkormányzatok hierarchiaszintjeiben vizsgálva a következő megállapításokat tehetjük:

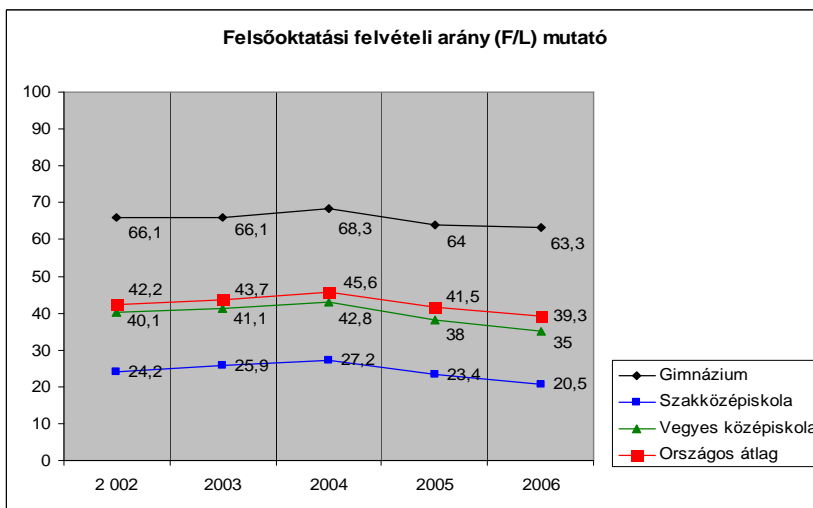
- A felsőoktatási felvételen átlagosan a legeredményesebbek a százezer lakos feletti nyolc nagyváros, majd a többi megyei jogú város.
- Harmadik helyen 1999-ig a 10–25 ezer lakosú, negyediken a 25–50 ezer lakosú városok voltak, 2000-től viszont helyet cseréltek.
- A főváros iskolái eddig nyolcszor a hatodik, és hatszor az ötödik helyen voltak, cserélgetve ezt a két helyet az 5–10 ezer lakosú városokkal. A hetedik helyen 1994 óta az ötezer lélekszám alatti települések találhatóak.
- A felvételi arányt tekintve a településtípusok közötti különbség 1992-ben csökkent, majd 1993-tól 1997-ig folyamatosan növekedett; az 1998-as és 1999-es visszaesés után 2002-ig tovább növekedett, majd két évben ismét csökkent, de 2005-ben újra emelkedett.
- Aggasztó az a jelenség, hogy 2005-ben a legalacsonyabb és a legmagasabb felvételi arányú településtípus közötti különbség csaknem 2,4-szerese az 1992. évnél, ami a településlejtő meredekségét jelzi.
- Megállapítható, hogy a településlejtő a közoktatás fenntartói-irányítási szintjeiben a forrásszerző és fejlesztési képesség tekintetében is manifesztálódik.
- A főváros és a megyei jogú városok rendelkeznek – a regionális fejlettségbeli különbségektől függetlenül – a legkedvezőbb anyagi és emberi erőforrással. A kisebb települések – beleértve már a középvárosokat is – egyre nehezebb fenntartói helyzetbe kerülnek. A folyamatot vizsgálva ki kell emelni, hogy a földrajzi elhelyezkedés csak a folyamat sebességét, de nem az irányát befolyásolja. A probléma további súlyosságát az jelenti, hogy a középvárosok zömében mint kistérségi központok vesznek részt a térkapcsolatokban.
- A településlejtő azt is jelenti, hogy bizonyos településmérethez bizonyos képzési típus és képzési típusokon belüli arány is társítható. A települések nagyobb méretkategóriáiban a gimnáziumi képzés dominanciája és a szakiskolai képzés zsugorodása a jellemző.

- Az iskolarendszer szelektáló hatása a településlejtővel ellentétes. Minél nagyobb településen található az iskola, annál inkább módjában áll az intézménynek a tanulók között szelektálni.

A középiskolák képzési területei között kialakult teljesítménykülönbség okai és következményei

Mivel a középiskolai tanulmányok életkori szakasza az óvodai és általános iskolai nevelés és oktatás eredményeire alapoz, így látható az is, hogy a közoktatás vertikális szakaszaiban szerzett hátrányok a középfokon a különböző képzési területek között horizontálisan hogyan oszlanak meg. Tulajdonképpen az iskolalejtő problematikáját érintjük.

A középfokú oktatás képzési formáinak és intézményrendszerének hierarchikus felépítése (gimnázium, szakközépiskola, szakiskola) a tanulók összetételével mereven leképezi a társadalmi különbségeket, és az oktatás színvonalbeli különbségeivel konzerválja a társadalmi egyenlőtlenséget (LISKÓ I. 2008). A probléma súlyosságát a képzési területek között mért jelentős teljesítménykülönbségek mutatják (3. ábra).

3. ábra: A felsőoktatási felvételi eredmények a jelentkezők százalékos arányában

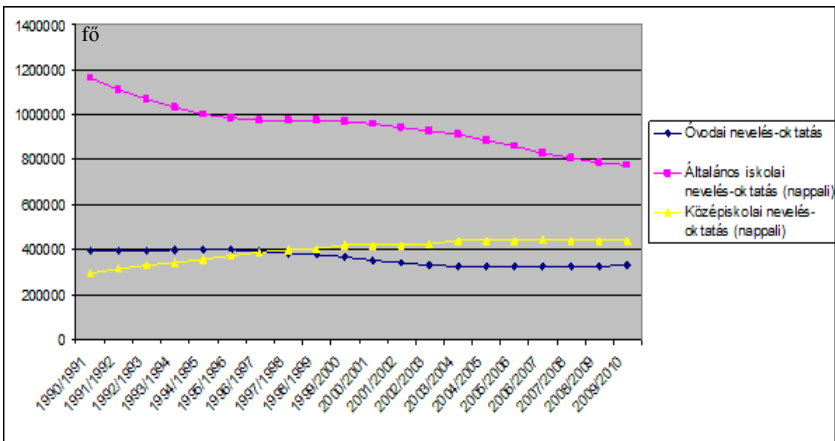
Forrás: A középiskolai munka néhány mutatója 2006, adatai alapján saját szerkesztés

- A középiskolák képzési területeinek arányaiban bekövetkezett változás jelentős szelekció mellett ment végbe. A szakiskola folyamatosan a hátrányos helyzetűek és a szegény rétegek gyermekei számára vált realitássá.
- Az érettségi és felvételi eredmények vizsgálatakor a gimnáziumi képzés egyértelmű elsősége tűnik ki. A vegyes középiskolák – tehát amelyekben gimnáziumi és szakközépiskolai képzés is folyik – tudják csak megközelíteni a gimnáziumi képzés eredményességét.
- Az eredménytelen vagy kevésbé eredményes iskola a magasabb társadalmi státuszú szülők számára leértékelődik. Ugyanakkor leértékelődik az a település is, ahol a közszolgáltatások színvonala alacsony. Nyilvánvaló, hogy az iskolák versenye szervesen kötődik a települések versenyéhez.
- A szakképzésen belül pedig az eredményességet az határozza meg, hogy milyen az érettségit adó és nem adó képzés aránya.
- Az érettségit nem adó szakképzésben jórészt kontraszelekciós hatások jellemzik a beiskolázást. Mindez maga után vonja a folyamatos tanulói kudarcokat, a magas lemorzsolódást és végezetül a társadalmi érvényesülés sikertelenségét.
- A középiskola jelentős belső lejtőjét reprezentálja, hogy az átlag magyar gimnazista és az átlag szakiskolás teljesítménye között közel másfél szórásnyi (146 pontnyi) különbséget találunk (PISA-mérés 2000).
- Leszögezhetjük, hogy az átlagos magyar középiskola felvételi eredményei magasabbak a családi háttérből elvárt teljesítménytől. A hozzáadott pedagógiai érték-index (+3,4), ami tehát azt jelenti, hogy a felvételi arányokhoz az iskolák ezzel az értékkel járultak hozzá.
- A hozzáadott pedagógiai érték (HAÉ) a 2002-2006 közötti időszak felvételi arányok átlagaiban jelentős területi különbséget mutat, ami elsősorban nem a regionális fejlettség differenciálódásából következik, sokkal inkább meghatározó az iskolai szelekció mértéke. Ezzel magyarázható Budapest középfokú iskolarendszerének kétarcúsága.
- Az iskolák hozzáadott pedagógiai értéke a gimnáziumoknál a legmagasabb, a szakiskoláknál a legalacsonyabb. A mutató alakulása szoros kapcsolatban van a tanulói motiváltsággal és jövőképpel, melyet döntően a családi háttér befolyásol.

Demográfiai folyamatok és a közoktatás

Az ismert demográfiai folyamatok is számos változást indukálnak a közoktatásban. A demográfiai változások hatása összességében bár kedvezőtlenül, ugyanakkor mégis eltérő módon jelenik meg a közoktatási rendszerben. Az ágazati szabályzók – mint keretfeltételek – mellett döntőnek bizonyult a fenntartói magatartás, amely elsősorban a forrásszerző képességből fakad, és képes a negatív hatásokat bizonyos mértékig pufferelni.

Az élve születések száma 1975-től két jelentős meredek lejtővel 2009-ig csaknem feleződött, pontosan 86058 tanulóval, 48 százalékkal csökkent. 1999 óta viszont már 100000 alatti gyermek született. Az 1980-as évektől megszűnt a népesség természetes szaporodása, természetes fogyás indult be (4.ábra).

4. ábra: A közoktatás rendszer létszámadatai 1990-2010

Forrás: KSH STADAT adatai alapján, saját szerkesztés

A tanulói létszámváltozások térben és időben másképp érintették a rendszer vertikális elemeit. Az óvodában „lecsengett” a létszámcsökkenés, és jelenleg elsősorban az általános iskolai korosztályt és felmenő rendszerben a középiskolai korosztályt érinti. A középiskolákban 2016-ban éri el a mélypontot.

- A KSH 1990-2009 közötti közoktatási adatsorai alapján megállapítható, hogy az óvodások száma 16 százalékkal, az általános iskolásoké 44 százalékkal csökkent. A nappali középiskolai

oktatásban résztvevők száma a képzés – ezen belül a gimnáziumi képzési terület – expanziója következtében viszont 52 százalékkal emelkedett.

- Mindez azt is eredményezte, hogy a közoktatási rendszer ellátási szintjeinek létszamarányában is változások álltak be. Az 1997/1998. tanévtől kezdve az óvodai létszámnál a középiskolába járók száma már nagyobb lett. Az összlétszám 21 százaléka óvodás, 50 százaléka általános iskolás, és 29 százaléka középiskolás tanuló.
- A 2006-os OECD-adatok alapján, – melyek a 2004-es állapotokat mutatják – az EU 19 országának átlaga szerint 15 tanuló jut egy pedagógusra, hazánkban pedig 10 tanuló. A középfokon valamivel kedvezőbb a kép, az EU átlaga 12 tanuló, hazánkban 11 tanuló jut egy pedagógusra.
- A demográfiai folyamatok következtében kialakult mutatók és ismert tendenciák a jelenlegi programkínálat mellett hatékonysági tartalmakat tételeznek fel.
- A demográfiai folyamatok legérzékenyebben azokat a régiókat érintik, amelyekre a kis- és aprófalvas szerkezet a jellemző.
- A települési önkormányzatok a létszámelőírások betartásában „lojálisabbak”, míg a megyei önkormányzatok következetesebbek.

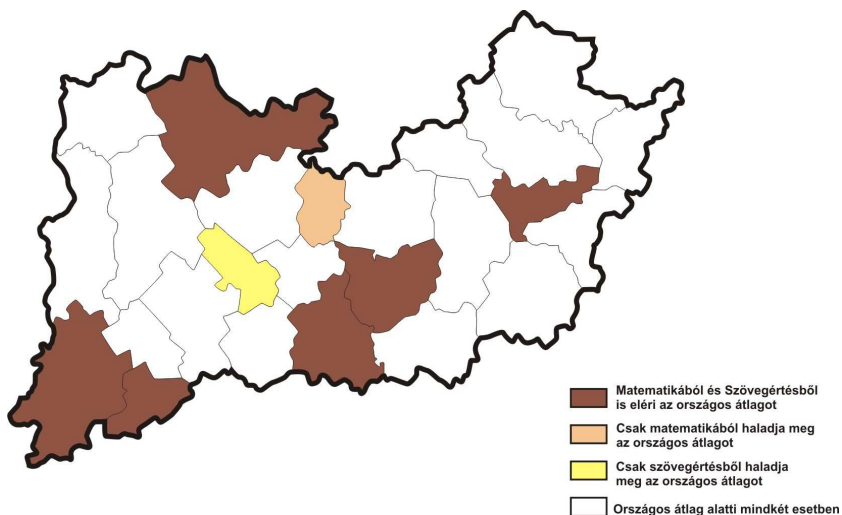
A demográfiai folyamatok közoktatásra gyakorolt hatását az ágazati politika jelenleg a pénzügyi szabályzókön keresztül igyekszik kezelni. Ezt látszik alátámasztani, hogy a központi költségvetés 2007 szeptemberétől úgynevezett *közoktatási teljesítménymutató* alapján finanszírozza az oktatási intézményeket. Világosan kell azonban látni, hogy a probléma következményei, amennyiben szűk szempontrendszer alapján, elsősorban csak pénzügyi aspektusból lesznek kezelve, súlyosak lehetnek a településrendszer jelentős részére. Viszont, ha nem lesznek egyáltalán kezelve, a teljes közoktatási rendszert negatívan érinthetik, ugyanis az intézmények zöme alulfinanszírozott.

A Dél-alföldi Régió közoktatásának jellemzői

Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye alkotja az ország legnagyobb alapterületű régióját, amely 18 339 km²-en helyezkedik el. Ez az ország összterületének csaknem 20 százaléka. Az itt élő 1 325 527 lakos azonban csak 13,1 százaléka Magyarország lakosságának (KSH 2009). A régió népsűrűsége 74 fő/km², amely alatta marad az országos átlagnak (109 fő/km²). A lakosság 44,7

százaléka a 2 000–9 999 lakosú településen él, ez a településkategória a településállomány 44,9 százalékát alkotja. A 10 00–49 999 lélekszámú mezővárosok a településállomány 7,5 százalékát teszik ki, viszont a régió lakosságának 31,6 százaléka lakik ebben a településméretben. Százezer feletti lélekszámú településen a lakosság 21,3 százaléka található. A régió lakosságának 97,6 százaléka tehát ezekben a települési méretkategóriákban él.

A Dél-Alföld az ország második legtöbb városi jogállású településsel rendelkező régiója. Ezért ebben a régióban élesen jelentkeznek az újonnan városi jogállást szerzett települések funkcionális gyengeségéből adódó problémák. A közoktatási ellátás tervezésekor is látni kell, hogy a régión belüli térszerkezet vázát nem a statisztikai kistérségek, hanem – a térszerkezetben kialakult bonyolult kölcsönhatások mentén – a homogén településcsoportok alkotják. Zömében ezek a megyeszékhelyek, valamint Hódmezővásárhely és részben Baja (TÓTH J. 2006). Ezeknek a városoknak a forrásszerző képessége a legjobb a régióban, valamint a legsokoldalúbb és legeredményesebb iskolarendszerrel rendelkeznek (5. ábra).

5. ábra: A 10. évfolyamosok eredményei a régió kistérségeiben

Forrás: Országos Kompetenciamérés 2010

A közoktatási ellátás tervezésekor szintén figyelembe kell venni, hogy a Dél-Alföld magas külterületi népességi mutatókkal rendelkezik. Leginkább az 5-ös számú főúttól nyugatra elterülő homokhátság ad otthont a tanyáknak. Jelentős azonban a külterületi népesség néhány Csongrád és Békés megyei város környékén is (Szentés, Csongrád, illetve Szarvas, Békéscsaba).

A tizedik évfolyam folytatott kompetenciamérés eredményei, valamint a felvételi eredményesség is döntően ezekben a városokban a legjobb. A közoktatási rendszer az eredményesség tekintetében egyre differenciáltabb képet mutat, mely szorosan összefügg a társadalmi-gazdasági térszerkezet erős és gyorsuló differenciálódásával. A régió kistérségeinek csaknem harmada a leghátrányosabb kategóriába tartozik (NFÜ⁶ 2008).

A régió közoktatási rendszerét a következőképp jellemezhetjük:

- A régióban az óvodai (13,2 százalék) és az általános iskolai ellátottak (13,4 százalék) aránya szinkronban van a lakosságának a magyar összlakossághoz viszonyított arányával (13,1 százalék).
- A Dél-Alföldön is a szakiskolai képzés aránya a legnagyobb a középiskolai ellátásban.
- A régió nemzetiségi, etnikai diverzifikáltsága gazdag. A nevelési-oktatási rendszer lefedi a társadalmi igényeket. A tanköteles korú roma lakosság bevonását azonban a közoktatási rendszer hatékonyan nem tudta megoldani.
- A régió általános iskoláinak átlagos mérete 290 tanulóból és 22 pedagógusból áll, ezek a mutatók magasabbak az országos átlagnál.
- A közoktatási intézmények megszüntetésének kényszere jelenleg nem a régiót sújtja a legnagyobb mértékben, ami a településszerkezetből is adódik.
- A régió közoktatási rendszere kevésbé kooperatív és kevésbé tervezett, alapvetően a lehetőségek és szűk szempontú érdekek mentén szerveződik.
- Óvodai ellátás 10, míg általános iskolai ellátás 16 településen nem teljesül. Összességében 10 településen – elsősorban a jelentős külterületekkel rendelkező Bács-Kiskun megyében – 8 településen, míg Békésben 2 településen egyáltalán nem működik közoktatási rendszer, mely a településállomány kevesebb, mint négy százalékát teszi ki.
- A fenntartói kiegészítő normatívák a régióban is területileg és a települések méretkategóriájában, valamint a fenntartók alapján is jelentős differenciáltságot mutatnak. Mindez komoly esélyegyenlőségi kérdéseket is felvet.

⁶ Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

- A civil szerepvállalás mint fenntartói magatartás viszont a régióban még nem jellemző.

Békés megye közoktatási képe

Az ezer lakosra jutó élve születések száma 2007-ben országosan a legkisebb volt. A lakosság elöregedését erősíti a vándorlási különbözet magas értéke (-3,0). A népesség 69,9 százaléka város lakó, és 19 városi jogállású településén él. A lakosság fennmaradó 30,1 százaléka a településrendszer 56 községének lakója.

Az óvodai csoportok átlaga megyei szinten 22-32 fő/csoport. Az óvodai ellátás a megye településein 90 és 100 százalék közt valósul meg. Szükséges megjegyezni, hogy a „túlóvodáztatás” a megyében is jellemző. A gyermekek szociális adatait összevetve látható a megye általános lecsúszásának következménye, hogy az óvodáskorúak harmada szegénységben él.

Békés megyében az óvodák tárgyi infrastrukturális feltételei csak 40 százalékban felelnek meg a kötelező eszközjegyzék kritériumrendszerének. Az óvodai ellátás kistérségi arányai a létszámarányoknak megfelelően alakulnak. Ez egyben jelzi, hogy az óvodai ellátást a lakóhelyen veszik igénybe.

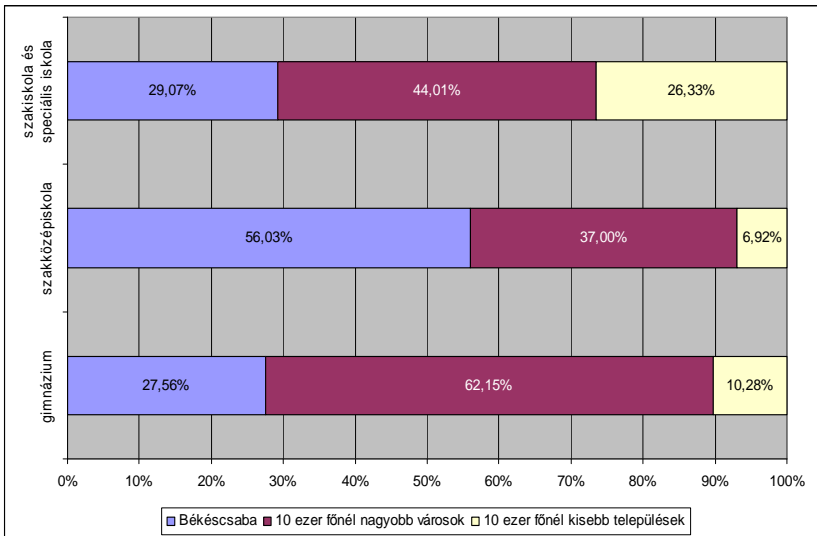
A fenntartói pluralizmus az általános iskolák működtetésében is megjelenik. A települési önkormányzatok után a második legnagyobb fenntartó az egyház, mely a megye általános iskoláinak 10 százalékát működteti.

Az általános iskolai ellátás választása döntően a településeken, esetleg a kistérségen belül történik. A szülők társadalmi státusza által motivált iskolaválasztás a megyeszékhelyen és a nagyobb városokban szelekciós folyamatokat indított el. Ezeket a településeken a társadalmi elkülönülés az iskolák elkülönülésben is megjelenik.

A megye általános iskoláiban 2881 pedagógust alkalmaznak. A szakos ellátottság az alsó tagozaton megfelelő, csaknem 100 százalékos, míg a felső tagozaton sajnós, alig 80 százalék. A nem kellő szakos ellátottság főleg a leszakadó kistérségek kistélepüléseinek problémája. A nem versenyképes bérek, és az elmaradott környezet a legtöbbször már kontraszelekcióban sem képes a diplomásokat a településre csábítani.

Az általános iskolák infrastrukturális ellátottsága szélsőségesen alakul. A rossz állagú és felszereltségű iskolák nem csak a leszakadó kistérségek elmaradt településeire jellemzőek, hanem a nagyobb városokban – elsősorban a társadalmilag leértékelődött városrészekben – is előfordulnak. A központi normatíva jórészt a bérjellegű kiadásokat sem fedezi. A fenntartás költsége számos önkormányzatnál hitelből valósul meg.

Békés megye középiskolai rendszere jelentősen centralizált. Békéscsabán található a képzés 39 százaléka és a megye lakosságának csaknem 18 százaléka (6. ábra.)

6. ábra: Különböző méretű települések részaránya a középfokú képzésben, 2007

Forrás: Békés Megyei Képviselő-testületének adatai alapján, saját szerkesztés

A képzőhelyek számát a lakossághoz viszonyítva kapott index alapján magas értéket kapunk (2.29). A települések kisebb méretkategóriáiban az arány romlik, a 10000-49999 lakosú települések működtetik a középfokú oktatás 48 százalékát, és ebben a méretkategóriában él a lakosság 37 százaléka. A lakossághoz mért index azonban jóval kisebb (1.29). A 10000 főnél kisebb településeken lakik a népesség több, mint 44 százaléka, viszont a középfokú oktatás működtetésében az arányuk 13 százalék. Értelemszerűen ebben a méretkategóriában a legkisebb lakossághoz mért index (0.29).

Békés megye további sajátossága, hogy a megyeszékhelyen a szakközépiskolák aránya jelentős, míg a gimnáziumi oktatást a többi, kisebb városban viszonylag egyenletes területi megoszlásban találjuk. Békéscsabán közel kétszer annyi a szakközépiskola, mint a gimnázium, a szakiskolák száma is meghaladja a gimnáziumokét. A megyeszékhelyen és Orosházán koncentrálódik az eszközigenyes szakképzés zöme.

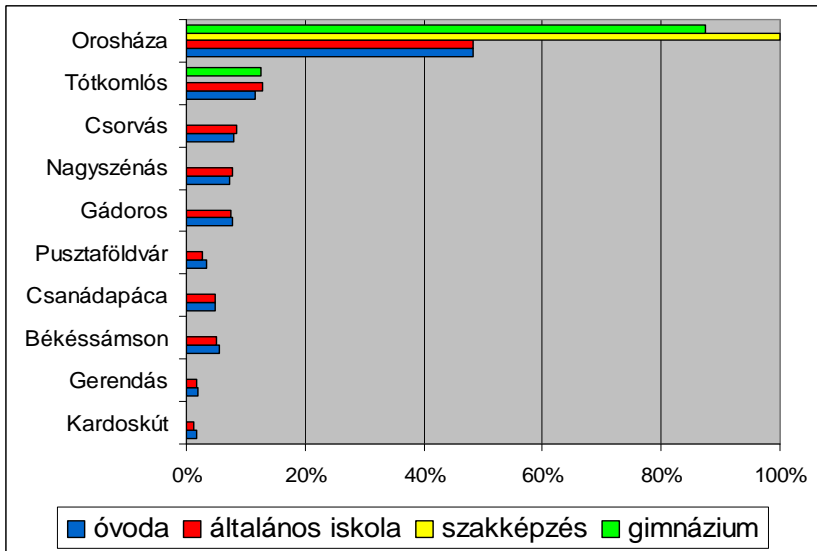
Az Orosházi kistérség közoktatásának jellemzői

Az Orosházi-kistérség területe 848,56 km², ez Békés megye területének a 15,07 százalékát, a Dél-alföldi Régiónak 4,62 százalékát, Magyarországnak pedig 0,9 százalékát fedi le. A kistérség népsűrűsége 74 fő/km, mely 5 százalékkal magasabb a megyei átlagnál, de 32 százalékkal elmarad az országos átlagtól. Lakónépessége⁷ alapján a kistérség Békés megye lakosságának 16,05 százalékát, a Dél-alföldi Régió lakosságának 4,6 százalékát, míg az országnak 0,62 százalékát teszi ki.

A hazai népesedési folyamatok érvényesek a kistérségben is, a lakosság száma egyre csökken, és egyúttal elöregszik. Ezen hatások eredőjeként az iskoláskorúak létszáma szintén jelentősen csökkent.

2004-ben a lakoságnak a 13,2 százaléka, 2006-ban már csak 11,8 és 2009-ben csupán 10,5 százaléka volt tanköteles.

A kistérség közoktatási rendszere döntően Orosházára koncentrálódik. A gimnáziumi képzés 87 százaléka és a szakképzés 100 százaléka, az óvodai és általános iskolai ellátás közel 50 százaléka található a városban (7. ábra).

7. ábra: A kistérség közoktatási rendszerének arányai, 2005

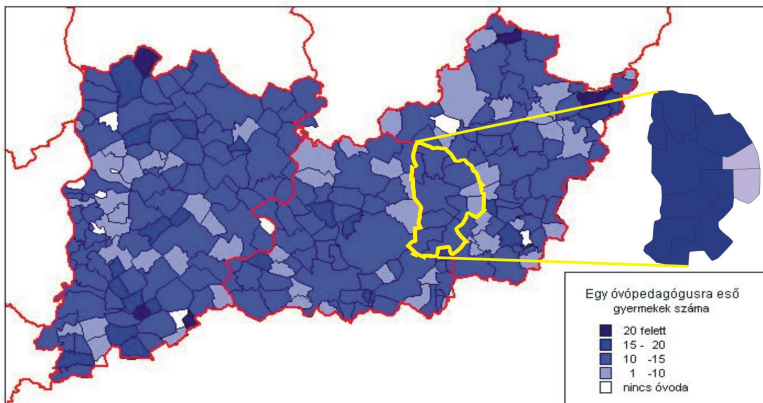
Forrás: KIR-STAT 2006 adatok alapján, saját szerkesztés

⁷ A kistérség népességadatai 2006. éves statisztika alapján.

Csak Tótkomlóson van még nappali tagozatos középfokú oktatás. Tótkomlós oktatási palettáját a szlovák nemzetiségi óvoda és általános iskola is színesíti.

A kistérségben az óvodai ellátás minden településen biztosított. Gerendáson egyházi, Orosházán önkormányzati és egyházi fenntartásban, míg a többi településen önkormányzati fenntartásban valósul meg. Az óvodák feltöltöttsége a férőhelyek számát és a beíratott gyermekek arányát tekintve 83 százalékos. A férőhelyek kihasználtságának területi képe Csorvás, Pusztaföldvár és Békéssámson kivételével egyveretű, a régiós átlagot követi, és közelít a teljes kihasználtsághoz. Csorvás és Pusztaföldvár óvodai férőhely-kihasználtsága a régiós átlag alatti, míg Békéssámsoné a legnagyobb, és természetesen az átlagot jóval meghaladja.

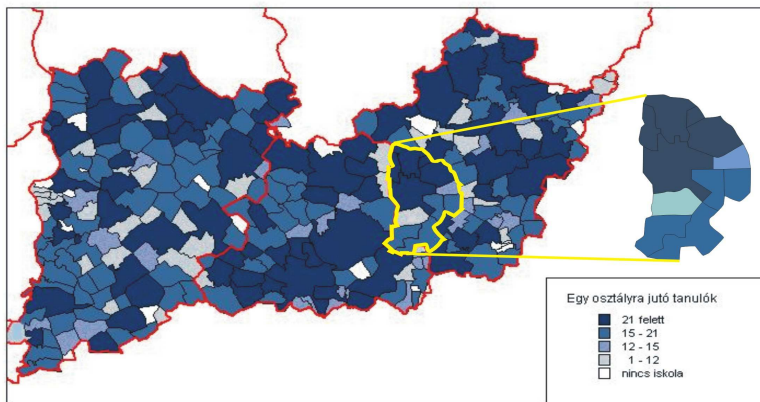
Az egy óvodapedagógusra jutó gyermekek száma 10,8 fő, az egyházi fenntartású óvodákban ez a mutató valamivel magasabb, 11,5 fő. A mutató tekintetében sokkal egységesebb a kép, és csak két település: Csanádapáca valamint Gerendás mutatói alacsonyabbak (8. ábra). Látható, hogy a fenntartók szerint is van különbség, és az egyházi fenntartású óvodákban az egy óvodapedagógusra jutó gyermekek száma magasabb. A kistérségben a törvény keretein belül demográfiai folyamatok és a fenntartó elvárásai, lehetőségei együttesen határozzák meg a vizsgált mutató alakulását.

8. ábra: Egy óvodapedagógusra jutó gyermekek száma (2005-2006)

Forrás: BLAHÓ J., TÓTH J. 2006

Az egy osztályra jutó tanulók száma a kistérségben egy észak-dél dichotómiát mutat (9. ábra). A városok és a nagyközségek átlaga csaknem megegyezik, a kisebb lélekszámú települések mutatói az alacsonyabbak.

9. ábra: Az egy osztályra jutó tanulók száma a (2005-2006)

Forrás: BLAHÓ J., TÓTH J. 2006

A legalacsonyabb értékeket Kardoskút és Gerendás esetében tapasztaltuk. Tótkomlós elmaradása a városokban mért értékektől azért alakulhatott ki, mert a nemzetiségi oktatásnál más előírások érvényesülnek.

A *Közoktatási teljesítménymutató*⁸ bevezetésével az egységesebb kép irányába mozdul el a rendszer. A teljesítménymutató másik következménye, hogy a kistelepülések esetében a társulás nélküli közoktatás-ellátásnak már nem lesz realitása. A törvényi ösztönzők ellenére a kistérségi szintű közoktatási ellátás szervezése nem valósult meg. Sokkal jellemzőbbek a mikrotérségi szintű együttműködések.

Míg az óvodai és általános iskolai ellátás mérete alapján az Orosházi kistérség a megye harmadik legnagyobb rendszerével rendelkezik, addig a középiskolai ellátásban részesülők nagyságát tekintve már csak a negyedik helyen található, a Békési kistérség is megelőzi. A kistérségben a gimnáziumi képzés az egyedüli, amely 10 százalék feletti arányt képvisel, ugyanakkor a kisebb lakossággal rendelkező Gyulai kistérség hasonló mutatója nyolc százalékkal magasabb. A képzési szerkezet és területi arányok, továbbá az eredményességi mutatók alapján leszögezhető, hogy a kistérség megyei szinten, középfokon jelenleg elsősorban a gimnáziumi képzésben lehet versenyképes.

Orosháza pozícióvesztése – a népesség, a regionális közlekedési és piacközponti funkciók, valamint az élelmiszeripar visszafejlődése mellett – a

⁸ 2007 – 2008 –as tanévtől felmenő rendszerben kerül bevezetésre. A mutató a tanulólétszámon alapul és azt fejezi ki, hogy a központi költségvetés mekkora osztálylétszámot, óraszámot és pedagógusállományt kíván finanszírozni.

közoktatási és főleg a szakképzési szerepkörben is megtörtént. A kialakult helyzet paradoxonja, hogy a megye legiparosodottabb városa csak a negyedik legnagyobb szakképzési kapacitással rendelkezik.

A regionális szintű empirikus kutatás eredményei alátámasztják, hogy általában a közigazgatás hierarchiaszintjeiben csökken a közoktatási feladatellátás tervezése, a stratégiai szemlélet, és erősödik az ad hoc jelleg. Számos esetben a kikényszerített és a lehetőségkorlátolt válaszok a jellemzőek. Mindez csökkenti a rendszer hatékonyságát és a közoktatási hálózatokhoz történő sikeres bekapcsolódást.

A kognitív társadalom felépítésében kibontakozó verseny a településrendszer egészét érinti, és a közszolgáltatások, ezen belül az oktatás színvonaláról is szól. Következmenyei a társadalmi-gazdasági térszerkezetben jelennek meg, és jelentős további differenciálódásokat alakítanak ki. A közoktatási ellátás területi képe az esélyegyenlőség és az eredményesség tekintetében úgy alakult át, hogy egyértelmű vesztesei a településrendszer alsó hierarchiaszintű elemei. A folyamat iránya és dinamikája következtében a versenyképes közoktatási rendszer rövid időn belül már a középvárosok problémájává is válik. Elodázhatatlanná vált tehát a közoktatás strukturális és tartalmi reformja.

A nemzetközi eredményességi rangsorban a közoktatás pozícióit és az ellátás jelentős területi differenciáit, valamint súlyos következményeit ismerve leszögezhetjük, hogy a rendszer társadalmi feladatát a meglévő keretfeltételek között nem tudja teljesíteni. A paradigmaváltás a közoktatás irányítási és végrehajtási szintjeiben egyaránt szükséges! Mindehhez meg kell határozni a nemzeti gazdasági-társadalmi célokat, és meg kell teremteni társadalmi legitimitását. Ezután lehetséges az említett célokkal releváns új tudás- és műveltségi tartalmak kijelölése, majd implementációja a közoktatási rendszerbe. Továbbá világosan tisztázni kell az állam szerepvállalását és a rendszer szereplőinek kompetenciáit. A folyamatban az államnak szavatolni kell a fenntarthatóságot, a minőséget és az esélyegyenlőséget. Ezzel párhuzamosan ki kell építeni a pályászelekció ellen ható pedagógus életpályamodellt és az eredményes pedagógusképzést.

A kutatás legfontosabb eredményei:

1. Az értekezés alapját a 2006-tól folytatott regionális kutatás képezi. Ennek a munkának az egyik fő szintézise a Dél-alföldi Régió Közoktatás-fejlesztési Stratégiája 2007-2013. Az elkészült dokumentum teljessé tette a közoktatási ellátás tervezését és az ágazati prioritások illeszkedését az Új Magyarország Fejlesztési Tervhez.
2. Az alkalmazott kutatási módszerek hozzájárulnak az oktatásföldrajzi vizsgálódások módszertani terrénumának gazdagításához. Mindezt olyan módon, hogy a vizsgálati területekhez releváns módszerek kerültek kijelölésre. Az oktatási folyamatok térbeli vizsgálata pedig konkrétabbá teheti az oktatásföldrajz helyét és szerepét a terület- és település-fejlesztésben.
3. A regionális stratégia cél- és indikátorrendszerével alapjául szolgált a megyei, a kistérségi és a településszintű közoktatás-fejlesztési terveknek, valamint aktualizált adatbázisával a közoktatás területi tervezésében biztosított háttér-információt a döntéshozók számára
4. A kutatás eredményei a közoktatási-stratégiában és a Regionális Operatív Programokban (TÁMOP, TIOP) is megjelentek. Konkrétan a 11/1994-es OKM rendelet fenntartói teljesítésének felmérésével a kutatás meghatározta a tényleges szükségleteket, a tárgyi infrastruktúra hiányának mértékét, és kijelölte a fejlesztési tartalmakat.
5. Bizonyítottam – az OKI⁹ kutatásokkal összhangban és azt megerősítve – a társadalmi lejtő, a településlejtő, valamint az iskolai lejtő kialakulását. Továbbá megállapítottam, hogy a társadalmi- és iskolalejtő problémakörébe tartozik a hátrányos, halmozottan hátrányos és sajátos nevelési igényű tanulók tömeges megjelenése a közoktatásban.
6. Vizsgáltam az iskolaválasztás társadalmi szokásait és az iskolák, illetve egyes képzési területek eredményességbeli különbségét. Korrelációs számítással igazoltam a szülők társadalmi pozíciójával való szignifikáns kapcsolatot. Tisztáztam a folyamat irányát, valamint következményeit, azt, hogy a társadalmi

⁹ HALÁSZ G., LANNERT J. (szerk.) 2006: Jelentés a magyar közoktatásról 2006. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 624 p.

hátrányok egyre komolyabb oktatási hátrányokká válnak, és valójában a társadalmi hátrányok iskolai újratermelődése megy végbe. Továbbá azt is megállapítottam, hogy a közoktatási rendszer másodlagosan válik szelektálónak, a probléma hordozójává.

7. A kutatásban vizsgáltam az egy pedagógusra jutó óvodás és tanulószám alakulását, és összevettem az OECD országok átlagával. Megállapítottam, hogy a közoktatás jelen programkínálata mellett költséghatékonysági tartalékokkal rendelkezik. Ezek egyben eredményhatékonysági tartalékok is, amennyiben a szervezeti kultúra fejlesztése, valamint a programkínálat bővítése valósulna meg a közoktatási rendszerben a versenyképességi és a társadalmi kohéziós céloknak megfelelően.
8. A kistérségi esettanulmányban az oktatásföldrajz vizsgálati terepemben beemelttem a tanköteles korosztály egészség-állapotának és a befolyásoló tényezőknek vizsgálatát. Fontosságát igazolja, hogy a tankötelesek tömeges egészségproblémája az egyéni sikerességet és a társadalmi versenyképességet is veszélyezteti. A személyiség komplex, holisztikus fejlesztésének szükségességét tehát ez a vizsgálat is alátámasztja.
9. A kutatás eredményei elhangzottak az Oktatási és Gyermekesély Kerekasztal¹⁰ szakmai fórumain, és formálták az összegző megállapításait. A záró panelvitában konkrétan a következőt: „Az iskolák szelekciós hatása elsődlegesen az iskola és a képzési kínálat választásának társadalmi státusz alapján meghatározott szokásaiban gyökeresedik. Viszont kimutatható egy másik szelekciós hatás, amely az intézmény felszereltségével, képzési kínálatával, eredményességével és a fenntartó település fejlettségével van összefüggésben. Ezek a tényezők – főleg a leszakadó településeken – mint kontraszelektáló adottságok jelentkeznek. Amennyiben a nevezett feltételek jók, akkor vonzóak a magasabb tudással és szakmakultúrával rendelkező pedagógusok számára. Nyilvánvaló, hogy azokra a településekre és képzési területekre, ahol szükséges, kevésbé jut megfelelő szakember. Ez is indokolja az eredményes közoktatással rendelkező országok mintájára az állam által irányított rezidens-rendszer működtetését. Természetesen együtt kezelve a

¹⁰ Az Államreform Bizottság – a 1061/2006 (VI.15.) kormányhatározat alapján – létrehozta az Oktatási és Gyermekesély Kerekasztalt azzal a céllal, hogy készítsenek tanulmányt a rendkívül alacsony magyarországi foglalkoztatottság és a közoktatás teljesítménye közötti összefüggésekről.

pedagógusbér pótlékrendszerének átalakításával, a teljesítmény-többség elismerésével és a vonzó pedagógus életpályamodell megvalósításával.”

A kutatás további irányai

A Dél-Alföldön az egyetemhez, mint tudáspólushoz kapcsolódó regionális közoktatási hálózat kialakítását megalapozó kutatások folynak. A TÁMOP-4.1.2-08/B/ komponensében az aktuális kutatási irány a pedagógus közalkalmazottak életkor, valamint szakmai végzettség szerinti felmérése településenként és intézményenként.

A kutatás célja: a szükségletekhez igazodó pedagógusképzés, a képzést támogató regionális szakmai szolgáltató- és kutatóközpont, valamint hálózati együttműködés és informatikai adatbázis kialakítása.

Blahó János tudományos közleményei

1. A disszertáció alapjául szolgáló publikációk

1.1. Közlemények, tanulmányok, könyvrészletek, stb.

1. **BLAHÓ J.** (megjelenés alatt): *Magyarország versenyképessége és a közoktatási reform szükségesszerűsége.* – **Földrajzi Közlemények.**
2. **BLAHÓ J.** 2011: *A településrendszer és a közoktatás.* – In. BÁRDOS ZS. (szerk.): *Iskolai hagyományörzés Orosházán.* Orosháza, 2011, pp. 91-96.
3. **BLAHÓ J.** 2010: *A településrendszer és a közoktatás néhány összefüggése.* – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (szerk.): *A településföldrajz aktuális kérdései.* Szombathely, 2010, pp. 307-314.
4. **BLAHÓ J.** 2009: *Orosháza nem tipikus alföldi vidéki város.* – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (szerk.): *A közép- és nagyvárosok településföldrajza.* Savaria University Press, Szombathely, 2009, pp. 322-335.
5. **BLAHÓ J.** 2008: *The problems of competitiveness in Orosháza subregion.* – In. BOGDAN A. T. (ed.): *Management of durable rural development.* Editura Agruprint, Timisoara, 2008, pp. 241-248.
6. **BLAHÓ J.** 2008: *A közoktatási és versenyképesség.* – In. **Földrajzi közlemények** 132./3. pp. 307-313.
7. **BLAHÓ J.** – WILHELM Z. 2008: *Responsibility and opportunity in the heart of Europe.* – In. *Journal of Indian Society of Gandhian Studies,* New Delhi, pp. 1-24.
8. **BLAHÓ J.** 2008: *Municipal issues in the microregion of Orosháza.* – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (szerk.): *Nagyközségek és kisvárosok a térben.* Savaria University Press, Szombathely, 2008, pp.107-121.
9. **BLAHÓ J.** 2007: *A Magyar vidék településrendszerének sorskérdései.* – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (szerk.): *A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon.* Savaria University Press, Szombathely, 2007, pp. 102-122.
10. **BLAHÓ J.** 2007: *A Dél-alföldi Régió versenyhelyzete az európai tudástársadalom térrendszerében.* – In. TÉSITS R. – TÓTH J. – PAPP J.

(szerk.): Innovációk a térben - A munkavállalástól a rekreációig. PTE TTK FDI, Pécs, 2007, pp. 39-59.

11. **BLAHÓ J.** 1998: *Milyen iskolarendszer lenne ma célszerű Magyarországon?* – In. JANOWSKY S. (szerk.): *Közoktatási vezetők az iskolarendszerről.* BME-GTK, Orosháza, 1998, pp. 59-67.

1.2. Konferencia kiadványokban megjelent publikációk

12. **BLAHÓ J.** 2007: *The society of knowledge of the Southern Great Plains (Dél-Alföld) Region from a european perspective.* – In. GÁL J. – GULYÁS L. (szerk.): *Európai kihívások IV. Nemzetközi Tudományos Konferencia,* Szeged, 2007, pp. 435-439.
13. **BLAHÓ J.** 2006: *Generation problems of the health and environmental awareness in the Great Plain.* – In. 5th International Scientific Days of Land, Szolnok College Technical and Agricultural Faculty, Mezőtúr, p. 29.
14. **BLAHÓ J.** 2006: *Possible alternatives after the era of agriculture in the Great Plain.* – In. 5th International Scientific Days of Land, Szolnok College Technical and Agricultural Faculty, Mezőtúr, p. 30.
15. **BLAHÓ J.** 2002: *Az iskolaszövetségek lehetőségei.* – In. FARKAS K. – AVRAMOV A. (szerk.): *Kooperációs lehetőségek a közoktatásban.* Országos Közoktatási Konferencia Orosháza. Invokáció, Szeged, 2002, pp. 44-46.

1.3. konferencia-előadások

16. **BLAHÓ J.** 2011: *Esélyegyenlőségi és versenyképességi problémák a magyar közoktatásban.* – In. *Professzorok az Európai Magyarországról I. Nemzetközi nevelési tudományos tanácskozás,* SZIE Pedagógiai Kar, Szarvas, 2011. április 27-28.
17. **BLAHÓ J.** 2010: *A Dél-alföldi Régió közoktatási képe.* – In. *Regionális közoktatási szakkiállítás és módszertani vásár,* Orosháza, 2010. december 07
18. **BLAHÓ J.** 2009: *A közoktatás területi differenciálódásának néhány következménye.* – In. *Magyar Földrajzi Társaság Körösvidéki Osztálya éves munkaterve által szervezett előadások.* Békéscsaba, 2009. november 10.

2. Egyéb publikációk

2.1. Közlemények, tanulmányok, könyvrészletek, stb.

1. **BLAHÓ J.** 2006: *Mendöl Tibor életútja.* – In. BLAHÓ J. – TÓTH J. (szerk.): *Tanulmányok Mendöl Tibor születésének 100. évfordulójára.* 2006, Orosháza-Pécs, pp. 3-21.
2. **BLAHÓ J.** 2006: *A Békési-Hát.* – In. RÓZSA Z. (szerk.): *A Szántó Kovács Múzeum Évkönyve Orosháza,* 2006, pp. 7-59.
3. **BLAHÓ J.** 2001: *Orosháza a vitális város.* – In. ABONYI L. – FORMANN I. (szerk.): *Harruckern – emlékülés,* Orosháza, 2001, pp. 11-16.
4. **BLAHÓ J.** 1999: *Orosháza gazdasági és társadalmi élete a 30-as évektől a 90-es évekig.* – In. FÜLÖP B. (szerk.): *A gimnázium története Orosházán 1933-1998,* Orosháza 1998, pp. 24-73.
5. **BLAHÓ J.** 1998: *Gyopáros biológiai és földtani érdekessége.* – In. FÜLÖP B. (szerk.): *Gyopárosfürdő,* Orosháza, 1998, pp. 66-67.
6. **BLAHÓ J.** 1994: *Gyopáros biológiai és földtani érdekessége.* – In. FÜLÖP B. (szerk.): *Orosháza és környéke,* Orosháza, 1994, pp. 76-77.

2.2. Konferencia kiadványokban megjelent publikációk

7. **BLAHÓ J.** (megjelenés alatt): *Magyarország mini Balatonja: Gyopáros.* – In. *Geográfusok a Balatonért Konferencia Kötete.*

2.3. konferencia-előadások

8. **BLAHÓ J.** 2010: *Orosháza lehetőségei a formálódó térkapcsolatokban.* – In. *Regionális Múzeumi Emléknepok a Nagy Gyula emlékévként alkalmából,* Orosháza, 2010. november 5
9. **BLAHÓ J.** 2006: *Orosháza a Békési-hát városa.* – In. *Orosháza várossá nyilvánításának 60. évfordulójára rendezett emlékülés,* Orosháza, 2006. január
10. **BLAHÓ J.** 2005: *Mendöl Tibor gondolatvilága.* – In. *Magyar Tudomány Napja, a Mendöl Tibor centenáriumi év zárása kapcsán rendezett országos geográfus konferencia,* Orosháza, 2005. november